

Rimantas Sliužinskas – prof. dr., Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Mokslo centro Etnomuzikologijos skyriaus vyriausiasis mokslo darbuotojas
Moksliniai interesai: etnomuzikologija, muzikinė folkloristika, muzikinė antropologija, regioniniai ir lyginamieji muzikinio folkloro tyrimai
El. paštas: r.sliuzinskas@gmail.com

Rimantas Sliužinskas – Prof. Dr., Senior Research Fellow at Department of Ethnomusicology, Centre of Sciences, Lithuanian Academy of Music and Theatre
Research interests: ethnomusicology, musical folkloristics, musical anthropology, regional and comparative musical folklore investigations
E-mail: r.sliuzinskas@gmail.com

Rimantas Sliužinskas

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

MYKOLO BIRŽIŠKOS (1882–1962) ETNOMUZIKOLOGINĖ TERMINIJA

Anotacija

Straipsnis skirtas etnomuzikologinės terminijos, vartotos vieno žymiausių XX a. pirmosios pusės mokslininko, visuomenininko, lietuvių tradicinių dainų tyrinėtojo profesoriaus Mykolo Biržiškos (1882–1962) studijoms. M. Biržiškos mokslinė veikla buvo labai plati. Jis tyrinėjo senąją lietuvių literatūrą, rašė vadovėlius, paskelbė daug straipsnių. Tai „Donelaičio gyvenimas ir raštai“, „Lietuvių dainų literatūros vadovėlis“, „Mūsų raštų istorija“, „Rinktiniai mūsų senovės raštai“, „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos“, „Senasis Vilniaus universitetas“, „Lietuvos geografija“ ir kt. Jį itin domino lietuvių kultūros ir literatūros istorija, jis bandė susisteminti lietuvių literatūrą, pateikti bendrą jos apžvalgą, taip pat susisteminti visas surinktas lietuvių liaudies dainas. Savo raštuose jis yra atkreipęs dėmesį į įvairias svarbias lietuvių liaudies dainų ypatybes. Svarbi vieta šiuose tyrimuose skiriama lietuvių liaudies dainų žanrinės sudėties analizei, jų klasifikavimo sistemos kūrimui. M. Biržiškos laikų lietuviškosios etnomuzikologinės terminijos žodynas dar nebuvo suformuotas, tad jam teko kurti naujus terminus ir tikslinti naujas tokių terminų sampratas. Jo etnomuzikologinės terminijos studijos yra aktualios ir nūdienos mokslininkams – etnomuzikologams, lietuvių tradicinės muzikinės kultūros tyrėjams bei puoselėtojams.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Mykolas Biržiška, etnomuzikologija, terminija, tradicinės dainos, dainų žanrai, muzikos instrumentai, muzikos teorija.

Abstract

The article presents and analyses the ethnomusicological terminology used by Professor Mykolas Biržiška (1882–1962), an outstanding scholar, publicist, and researcher of traditional Lithuanian songs. The scientific activity of M. Biržiška was very extensive. He researched old Lithuanian literature, wrote textbooks, and published many articles. They include ‘The Life and Writings of Donelaitis’, ‘Textbook of Lithuanian Song Literature’, ‘The History of Our Literature’, ‘Our Ancient Writings’, ‘Old Vilnius University’, ‘Lithuanian Geography’, and others. He was particularly

interested in the history of traditional Lithuanian culture, and tried to systematise Lithuanian literature, provide a general overview of it, and systematise all collected Lithuanian folk songs. He drew attention to various important features of Lithuanian folk songs in his writings. An important part of this research was devoted to the analysis of the composition of Lithuanian folk songs and the development of a system for their classification. In Biržiška's times the dictionary of Lithuanian ethnomusicological terminology had not yet been formed, so he had to create new terms and propose new concepts for these terms. His works on the creation of ethnomusicological terminology are also of interest to contemporary scholars: ethnomusicologists, folklorists, and researchers of traditional Lithuanian singing and instrumental folklore.

KEY WORDS: Mykolas Biržiška, ethnomusicology, terminology, traditional songs, song genres, musical instruments, music theory.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v26i0.2053>

I v a d a s

Mykolas Biržiška – vienas turtingiausia biografija pasižyminčių XX a. pirmosios pusės Lietuvos asmenybių – visuomenininkas ir mokslininkas. Savo profesoriaus karjerą jis pradėjo Šiauliuose, ji tęsėsi Maskvoje, Vilniuje, Kaune, vėl Vilniuje, o galiausiai – Los Andžele. Jam teko augti lenkiškoje carinės Rusijos aplinkoje, iškęsti dvi okupacijas, o nuo trečios pabėgti ir galų gale gyvenimo saulėlydį praleisti emigracijoje JAV.

M. Biržiška gimė 1882 m. Vieکشniuose (dabartinis Mažeikių r.), bajorų Antano ir Elžbietos Biržiškų šeimoje. Jis turėjo du jaunesnius brolius: Vaclovą (g. 1884) ir Viktorą (g. 1886).

M. Biržiškos prosenelis dalyvavo priimant 1791 m. gegužės 3 d. Konstituciją, senelis dalyvavo 1831 m. sukilime, o tėvas buvo visuomenėje žinomas ir gerbiamas gydytojas. 1880 m. apsigyvenęs Vieکشniuose, gydymo praktika jis užsiėmė iki pat mirties 1922 m. (žr. Antanavičius...).

M. Biržiškos motina, su kuria A. Biržiška susipažino studijuodamas Vieکشniuose, buvo pianistė, skambinti mokydavo ir vietinės bendruomenės žmonės. M. Biržiškos tėvų namai buvo savotiškas vietinės inteligentijos traukos centras. Nuo pat vaikystės Mykolas mylėjo knygas, skaitė klasikinius prancūzų ir lenkų rašytojų kūrinius, jų biografijas, enciklopedijas, laikraščius.

M. Biržiškos protėviai, kaip ir dauguma Lietuvos bajorų, Abiejų Tautų Respublikos laikais sulenkėjo. Ir pats Mykolas buvo auklėjamas lenkiškoje kultūroje, vaikystėje kalbėjo tik lenkiškai. Lietuvių kalbos jis pradėjo mokytis tik jau sulaukęs pilnametystės, o poterių, kaip pats teigė, visą gyvenimą taip ir kalbėjo tik lenkiškai. Kaip ir ne vienas kitas savo kartos žmogus, jis subrendęs rinkosi, ar nori save laikyti lietuviu, ar lenku. Dar 1897 m. carinės Rusijos gyventojų surašyme M. Biržiška, nors jo abu broliai ir tėvas užsirašė kaip žemaičiai, pats užsirašė lenku: vėliau jis sakė, kad motina jį buvo įtikinusi, kad kitaip jis bus

užrašytas rusu. Vis dėlto 1895–1901 m. mokslas Šiaulių gimnazijoje, kur mokėsi daug lietuvių tautinio atgimimo epochos veikėjų, lėmė, kad M. Biržiška pamažu ėmė save laikyti lietuviu (žr. Antanavičius...).

Didžiausi M. Biržiškos autoritetai tautinio atgimimo laikais buvo Jonas Jablonskis, Jonas Basanavičius ir jo tėvas. 1905 m. dalyvaudamas didžiajame Vilniaus Seime, M. Biržiška pirmąkart apsilankė Vilniuje, kurį iškart pamilo. 1907 m. Viekšniuose vedė Bronislavą Šėmytę ir persikraustė į Vilnių. Čia šeimai gimė dvi dukros – Marija ir Ona. Dirbo lietuviškose kultūros, švietimo draugijose. 1915 m. Vilniuje įsteigus pirmąją lietuvių gimnaziją, M. Biržiška tapo jos direktoriumi, juo liko iki 1922 m. Po Nepriklausomybės atkūrimo M. Biržiška toliau gyveno Vilniuje. 1918 m. pabaigoje suformavus Lietuvos Vyriausybę, jis buvo paskirtas švietimo ministru. Vėliau persikėlė į Kauną, buvo „Aušros“ gimnazijos direktorius, taip pat naujai įkurto Lietuvos universiteto, vėliau pervadinto Kauno universitetu, profesorius ir rektorius. 1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių, M. Biržiška buvo paskirtas Vilniaus universiteto rektoriumi. Čia jis iškart susidūrė su didžiulėmis problemomis. Jam teko laviruoti tarp daugelio lietuvių norų iš karto kuo labiau lituanizuoti tik ką atgautą universitetą ir sugyvenimo su lenkais, sudariusiais didžiąją dalį studentų (žr. Antanavičius...).

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, M. Biržiška dirbo lietuvių, latvių ir estų drauge Vokietijoje įkurtame Pabaltijo universitete. Vėliau, 1949 m., būdamas 67-erių metų, pakviestas Petro Vileišio dukros, emigravo į JAV. Gyvenimo saulėlydį M. Biržiška praleido Los Andžele, kur emigrantų iš Lietuvos buvo nedaug. Signataro gyvenimas nebuvo lengvas – kankino ir namų ilgesys, ir gyvenimas toli nuo didžiųjų imigracijos centrų JAV, buvo sunku prisitaikyti prie naujos kultūros, negalint gauti darbo. Iki pat gyvenimo pabaigos M. Biržiška išlaikė inteligentiškumą. Net ir dirbdamas namie, visada dirbdavo tik tvarkingai apsirengęs, tik su švarku (žr. Antanavičius...).

Mirė M. Biržiška 1962 m. Los Andžele (JAV). Savo testamente jis išreiškė norą būti palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse. Šiuo metu jo anūikai stengiasi, kad paskutinė profesoriaus valia būtų įvykdyta.

Nors dabar M. Biržišką mes žinome kaip Akto signatarą, tuometėje epochoje jis buvo pirmiausia žinomas kaip mokslininkas. Kaip mokslininko, M. Biržiškos veikla buvo labai plati. Jis tyrinėjo senąją lietuvių literatūrą, rašė vadovėlius, paskelbė daug straipsnių. „Donelaičio gyvenimas ir raštai“, „Lietuvių dainų literatūros vadovėlis“, „Mūsų raštų istorija“, „Barono gyvenimas ir raštai“, „Mūsų raštų istorija“, „Rinktiniai mūsų senovės raštai“, „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos“, „Senasis Vilniaus universitetas“, „Lietuvos geografija“ – M. Biržiška parašė visas šias knygas ir vadovėlius. Jį itin domino lietuvių kultūros ir literatūros istorija, jis bandė susisteminti lietuvių literatūrą, pateikti bendrą jos apžvalgą,

taip pat susisteminti visas surinktas lietuvių liaudies dainas. Iš viso M. Biržiškai 1903–1938 m. laikotarpiu priskiriama per 8 tūkst. rašinių – knygų, straipsnių, įrašų „Lietuviškojoje enciklopedijoje“, vadovėlių, atsiminimų ir t. t. (žr. Antanavičius...).

Svarbiausi M. Biržiškos etnomuzikologinės terminijos šaltiniai – jo vadovėlis vidurinėms mokykloms apie lietuvių liaudies dainas (Biržiška 1916), trys lietuvių dainų literatūros istorijos vadovėlio leidimai (Biržiška 1919; 1923; 1925), dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos (Biržiška 1920) ir vadovėlis „Dainos kelias“ (Biržiška 1921). Nors jis visų pirma domėjosi liaudies dainų poetinių tekstų ypatybėmis, savo raštuose atskleidė ir aukštą muzikinio rašto erudicijos lygį.

Mykolo Biržiškos etnomuzikologinės terminijos ypatybės

Visų pirma verta atkreipti dėmesį į M. Biržiškos bandymus sudaryti išsamų lietuvių liaudies dainų žanrinės sudėties sąvadą. Atsižvelgdamas į tradicinį jų atlikimo kontekstą, jis savaip įvardydavo tiek dainų grupes, tiek ir atskiras dainas.

Visų pirma iš bendro liaudies dainų turinio jis išskiria apeigų (papročių) dainas: „Apeigų dainos <...> [tai] prie apeigų ar bent prie papročių <...> dainuojamos tam tikros dainos“ (Biržiška 1925, 81–82).

Štai dar 1916 m. M. Biržiškos pasiūlytas žanrinis lietuvių liaudies dainų skirstymas:

„I. Darbo, pokylių, papročių giesmės ir dainos. 1. Prie darbo: a) prie naminių darbų, b) prie lauko darbų, c) raliavimai ir ridavimai <...>. 2. Lopšinės. 3. Vaikų. 4. Piemenų: a) raliavimai, b) piemenų įvairios. 5. Šokių ir žaislų dainos: a) šokiai, b) žaislai su šokiais <...>. 6. Tikėjimų ir papročių dainos: a) senovės tikėjimų atbalsiai, b) kupolių dainos, c) kalėdavimai, d) lalavimai, e) pabaigtuvių (nuobaigų) dainos, f) mįslių, minčių dainos. 7. Prie gėrimo. 8. Karų atbalsiai <...>.

II. Vestuvių dainos: 1. Pažintuvės. 2. Piršlybos. 3. Sanderybos (sutartuvės). 4. Žiedynos. 5. Didvakario dainos. 6. Vedžio išleistuvės. 8. Vedžio lauktuvės. 9. Suolo vadavimas. 10. Nuotakos ieškojimas. 11. Pasėdo dainos. 12. Vedant šokti. 13. Kraitį vežant. 14. Bažnyčion važiuojant. 15. Pas anytą važiuojant. 16. Muterą (gobturą) dedant. 17. Vištavimas. 18. Marčpietis. 19. Karvojų dali-jant. 20. Kitam kitą apgiedant. 21. Sugrąžtai <...>.

IV. Pasakojimai, pamokymai, juokai, prigimties balsų pamėgdžiojimai: 1. Pasakojimai. 2. Pamokymai ir juokai. 3. Lojimai. 4. Prigimties balsų pamėgdžiojimai: a) paukščių giedojimai, b) galvijų balsai, c) darbo garsai“ (Biržiška 1916, III–IV).

Kryptingą ir nuoseklų M. Biržiškos domėjimąsi ankstesniais bandymais atsekti ir surikiuoti tradicines dainas jų žanrinės kilmės aspektais liudija jo surinkta šios tematikos kitų mokslininkų medžiaga. Jis šiuos tyrimus pradeda nuo paties Liudviko Rėzos 1825 m. skelbtų dainų tekstų: „Šitokias tatau dainas – meilės, džiaugsmų ir skausmų, bernelių ir mergelių, žvejų ir raitelių, žirgo ir baudžiaus, žolynų darželio ir rūtų vainiko, pirmųjų dienų dienuželių ir nuotakos, našlaičių raudų, šeimynos gyvenimo, karų – istorijos ir mitologijos dainas Rėza savo rinkinyje yra mums davęs“ (Biržiška 1919, 89); „Tarp tų [L. Rėzos] dainų yra žvejų dainų, dainų apie žirgelį ir rūtų vainikėlį, nuotakos atsisveikinimo dainų, vargo dainų ir našlaičių raudų“ (Biržiška 1925, 13); „Yra tenai po vieną dvi mitologijos, karo, baudžiaus, šeimynos ir jaunųjų meilės dainų, kurių kuone visų originalai <...>“ (Biržiška 1919, 63); „Tebeužiname dar šoktinių, darbinių ir kitokių giesmių“ (Biržiška 1925, 43); „Ši [L. Rėzos] dainyną sudaro daugiausia meilės, džiaugsmo, skausmo ir rūpesnio, šiaip bernelių ir mergelių dainos <...>“ (Biržiška 1925, 12); „[L. Rėza] ypatingai ieškojo senobinių karo istorijos dainų <...>“ (Biržiška 1925, 13). Jo dėmesio nusipelno ir brolių Juškų 1880–1882 m. lietuvių liaudies dainų rinkiniai: „Todėl, be meilės, rūpesčio, karo ir kitokių, paprastai dainynuose skelbiamų „gražųjų“ dainų, [kun. Juška] davė taip pat, pavyzdžiui, piemenų ir vaikų dainų, net stačiokiškų, nepergudrių „dainuškų“ <...>“ (Biržiška 1925, 17). Jis dėmesingai išskiria ir originalius A. R. Niemio ir A. Sabaliausko 1912 m. siūlytus dainų žanrų skyrius: „A. R. Niemi suskirstė savo ir kun. A. Sabaliausko <...> surinktąsias lietuvių dainas ir giesmes trim skyriais: I darbo, pokylių, papročių ir kitų stovių dainos (giedojimai); II lyrikos dainos (meilės, rūpesnio, skausmo ir kiti lyrikos giedojimai) ir III eposo dainos (pasakojimai, pamokymai, juokai, prigimties balsų pamėgdžiojimai ir prietarai)“ (Biržiška 1916, V). Iš lenkų kalbos 1921 m. versdamas Juzefo Ignaco Kraševskio tekstus, jis lietuviškai įvardija tokias dainas: „Be mums žinomų dainų ir raudų, turime dar verksmo giesmių, meilės dainų, marčių giesmių, džiaugsmo giesmių ir t. t.“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 9); „Dar viena mergvakario dainelė <...>“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 46).

Dainavimo būdo (vieno asmens ar grupės dainininkų) aspektu jis tradicines dainas skirsto taip: „Suderindami žmonių įprastus pavadinimus ir giesmės bei dainos atskyrio dėsnius, gausime: 1) kuopos arba talkos darbo giesmių arba sutartinių – verptinių, linarūčio, rugiapjūčio, eitinių, šoktinių ir 2) vieno asmens, arba vienvakarės, darbo dainų – girninių, staklinių, lopšinių, sūpuoklių, laivinių, kultinių, skalbtinių, ridavimų, raliavimų, valiavimų“ (Biržiška 1921, 40); „Atskiriame: 1) kuopos arba talkos, darbo giesmes arba sutartines – verptines, linarūties, rugiapjūties, eitines, šoktines ir 2) vieno asmens, arba vienvakarės, darbo

dainas – girnines, staklines, lopšines, sūpuoklines, laivines, kultines, skalbtines, ridavimus, raliavimus, valiavimus“ (Biržiška 1925, 46).

Atskirai išskiriami kalendorinių apeiginių dainų žanriniai poskyriai: „Mažiau paplitę yra velykiniai lalavimai (nuo priegiesmio „lalu“)“ (Biržiška 1925, 84). Lygiai taip pat – apeiginės ir neapeiginės laukų darbų dainos ar giesmės: „Dar keletas ganiavos dainelių ir žaislų“ (Biržiška 1921, 55); „Panašaus darbą apsakančio turinio, kaip kad linų <...> ar avižų <...> giesmės, yra kviečių giesmė“ (Biržiška 1921, 42); „Vienoms ir kitoms artimi valiavimai ir ridavimai“ (Biržiška 1916, VI); „Linarautės dainoje <...> aiškiai atskiriame vienos ir kitos martelės partijas“ (Biržiška 1916, VII); „Iš senovės pareina ir taip pat su ūkiu yra surištos pabaigtuvių arba nuobaigų dainos“ (Biržiška 1925, 85). Pateikiamos ir apibendrinto pobūdžio darbo dainų sampratos: „Garsinės ir darbinės dainos“ (Biržiška 1925, 42); „<...> Darbo daina <...>“ (Biržiška 1921, 33); „Garsų ir darbo dainos“ (Biržiška 1923, 39); „Darbo dainų tarpe girninėms yra artimos lopšinės ir sūpuoklės“ (Biržiška 1923, 46); „Darbo dainos plėtojimąsi aiškiausiai galime pastebėti girninės dainos istorijoje“ (Biržiška 1925, 45); „<...> laukų darbo dainos <...>“ (Biržiška 1916, VI); „Tai <...> namų darbo dainos, ypač verpiant <...> ar (seniau) gernas traukiant“ (Biržiška 1916, VI); „Nurodysim tebelikusią, kad ir vis labiau nykstancią malimo dainą“ (Biržiška 1921, 35); „Girninių [dainų] turi latviai, igauniai, suomiai <...>“ (Biržiška 1921, 35); „Vis tatai bus ūkio darbų dainos“ (Biržiška 1916, VII). Atskiruose M. Biržiškos tekstuose pastebima ir tuo metu populiarios Karlo Biucherio stadijinio senosios muzikos kilmės aiškinimo teorijos įtaka, kur muzikinis ritmas kildinamas iš darbo proceso: „Darbui priskirti šokiai ir maršai, kurie yra ritmingi ir savo ritmo ypatybių duoda šoktinėms ir eitinėms [dainoms]“ (Biržiška 1921, 40); „Tiems ganiavos ir lauko darbų papročiams ir dainoms artimi yra šokimai – žaidimai, kurie imasi sau turinio iš gamtos gyvenimo ar lauko darbų“ (Biržiška 1925, 86); „Šitokios garsų dainelės <...> ypač prasiplatinusios yra minėtųjų laukinių giminių tarpe“ (Biržiška 1916, VIII); „<...> „malu“ žodžiu tepaminėtoji daina prie girnų ligi mūsų dienų tebėra užsilikusi“ (Biržiška 1919, 20); „Ritmingus, darbo įrankių duodamus garsus <...> mėgdžiojās atskirų garsų, žodžių, sakinių kartojimas ir bus darbo giesmė“ (Biržiška 1921, 34); „Lauko ir šiaipjau būryje atliekamų darbų dainos pas mus <...> mažiau bus darbo ritmo pasigavę <...>“ (Biržiška 1916, VII).

M. Biržiška aiškiai skiria apeiginių ir neapeiginių dainų kilmę: „Kai kurioms apeigoms ir dainoms, ypačiai darbinėms ir vestuvinėms, mėginu nustatyti naujus pavadinimus, kaip: ištektuvės, įmarčios, grįžtuvės, eitinės, skalbtinės, kultinės ir t. t.“ (Biržiška 1923, 6).

Atskirai išskiriamos ir gausiai aptariamą mitologinę tematiką dainos: „Jo nuomonę lyg remia senųjų Saulės mitų dainos pradžia“ (Biržiška 1920, 32);

„Bene garsiausia iš visų tų saulinių ir mėnesinių dainų bus <...>“ (Biržiška 1925, 75); „<...> tyrinėtojai ir aprašytojai mitinėse Rėzos dainose gavo gausios medžiagos <...>“ (Biržiška 1919, 88); „Kai kurios kupolinės įeina net į saulinių dainų sudėtį“ (Biržiška 1925, 83); „Dargi neseniai užrašytos dainos – maldos į Ragį, žalčių dievaitį, <...> jo neįvardina“ (Biržiška 1916, X); „Piemenių dainose <...> likosi dar prigimties (saulės) meldimų palikimų“ (Biržiška 1916, X); „Vis tai <...> kilniai gilios saulinių mitų dainos“ (Biržiška 1919, 88); „Tos „saulinės dainos“ yra tokios nepaprastos, <...> jog Rėzai jas paskelbus radosi žmonių, kurie ėmė prikaišioti jį patį jas pramaniu“ (Biržiška 1925, 14).

Ypač išplėtota yra vestuvinių dainų žanrinių pogrupių terminija. Jos apibūdinamos taip: „Tarp gausybės liūdinių, gaudžių atsisveikinamųjų dainų į pirmą vietą iškyla <...>“ (Biržiška 1925, 65); „<...> tik nėra šiųjų išpaudos išsigavusios, kiek nuotakos atsisveikinimo dainos“ (Biržiška 1919, 77); „Nuotakų ir šiaip rūpesnio dainų daugiausia turime <...> tarp vestuvinių dainų“ (Biržiška 1916, XIV); „Nuotakos dainos tai liūdesio dainos <...>“ (Biržiška 1919, 78); „Kuris patinka, su tuo pasimato, o paskui visaip pasiteisina močiutei – štai pažintuvių dainų turinys“ (Biržiška 1925, 57); „Sugrąžtuose ir atgrąžtuose dainuojama daug dainų“ (Biržiška 1923, 63); „<...> pamergiai pina jos kasas ir taiso jos galvą. <...> tada gaudžiai dainuoja pintuvių dainas“ (Biržiška 1925, 62); „Piršlybų dainas galime suskirstyti apeigomis, arba scenomis, kuriose jos yra dainuojamos“ (Biržiška 1925, 57); „<...> Nuotakų raudos-dainos“ (Biržiška 1916, 39); „<...> savita vadavimo daina, kuri šakojasi bernelio ir mergelės vadavimu <...>“ (Biržiška 1921, 39); „<...> savo jausmu [nuotakos dainos] yra artimos vargo dainoms ir našlaičių raudoms“ (Biržiška 1919, 78–79); „<...> vestuvės (o dailiojoje žmonių žodmenėje vestuvių dainos) yra užėmusios <...>“ (Biržiška 1916, V); „Prūsų, Lenkų bei Lietuvos rašytojai žymėjosi taip pat vestuvines raudas“ (Biržiška 1919, 17).

Raudos-verkavimai vėlgi apibūdinami gana išsamiai: „Mūsų gadynėje dar užrašyta ligi šiol užsilikusi aukos daina“ (Biržiška 1925, 76); „Čia turiu omenyje <...> mano jau kartotas vienas kitas skausmo ir liūdesio dainas“ (Biržiška 1919, 83); „Jie pasakoja apie apraudojimą numirėlių – šermenų raudas, kurios į dainas yra padariusios savo įtakos (palyg. našlaičių dainas ir kt.)“ (Biržiška 1919, 6); „Dauguma tokių raudų-dainų, eidama iš kartos karton, nudilo žmonių atmintyje“ (Biržiška 1925, 18); „Našlaičių raudos-dainos“ (Biržiška 1916, 38); „<...> III-sis skyrius teapima vien skausmo – rūpesnio raudas ir dainas“ (Biržiška 1916, V); „Numirusiems garbinti dargi buvo tam tikras terminas garbstyti“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 10); „<...> visgi giedoję senovės vėlių garbės giesmes“ (Biržiška 1919, 11); „<...> greičiausia bus giedoję senovės vėlių garbės giesmes, kaip tatau Palangoj ant Birutos kapo neperseniai <...>“ (Biržiška 1920, 8);

„Jotvingių ir kitų Lietuvos giminių garbstymai tai buvo raudos“ (Biržiška 1919, 6); „<...> taip pat ir lietuviai turėjo garbstymo raudų, kurios išsivystė iš paprastų, ligi šiolei dar pas mus neišnykusių raudų“ (Biržiška 1920, 5); „Kun. Jucevičius sakėsi turįs 13 giltinių raudų, kurių aiškiau neatskyręs nuo paprastųjų raudų“ (Biržiška 1920, 6); „<...> užrašo vienos kitos istorinės raudos dainos tarinį ar žodį“ (Biržiška 1919, 6); „XVI–XVII ir ligi XVIII a. pusės įvairių rašytojų težymima laidotuvių ir vestuvių raudos <...>“ (Biržiška 1923, 11); „Našlaičių <...> raudos <...> dažnai su šiaipjau dainomis susiliejusios“ (Biržiška 1916, XIII). Vėta dėmesio M. Biržiškos siūlyta, bet nuėjusi užmarštin *raudodainės* sąvoka: „Yra istorijos žymių, kurios ir Lietuvoje rodo buvus tam tikrų raudodainių apie karžygių veikalus“ (Biržiška 1916, XIII); „<...> mini jo metu lietuvius tebedainavus liūdną dainą (raudodainę)“ (Biržiška 1919, 8); „Išplėstoji giltinių rauda galėjo virsti istorijos giesmė, kaip kitur esu ją pavadinęs – raudodainė“ (Biržiška 1920, 6). Nepripažįstama mokslo raštuose ir M. Biržiškos siūlyta sąvoka *žvejadainė*: „<...> vargiai jos kuo tesiskyrė nuo vėliau jo [Rėzos] gautųjų <...> žvejadainių, kurių apie dešimtį jis yra mums suteikęs“ (Biržiška 1919, 54).

Daug dėmesio M. Biržiška skiria karinių-istorinių dainų žanrinei specifikai. Jos įvardijamos šiomis sąvokomis: „Paprastosios bernelių jatinės – tai viena-tvės dainos, tad turi liūdną toną negu kareivių maršai“ (Biržiška 1921, 44); „Ją užrašiusiam R. M. ji atrodo buvus senobinė kariška daina“ (Biržiška 1920, 35); „<...> „Prūsokus“ mini Didžiosios Lietuvos rekrūtų daina“ (Biržiška 1925, 25); „Kelias tokias istorijos raudas ar istorijos giesmes (daines) Lietuvos istorijos metraštininkai yra paminėję“ (Biržiška 1920, 5); „Iškeldamas istorijos atsiminimo daines, skirstydamas jas grupėmis, nesijaučiu pilnai tą sritį esąs aprėpęs“ (Biržiška 1920, 3); „Eitinio ritmo dar labiau turi šiaipjau ne giesmės, bet dainos, kiti mūsų maršai. Tai raitelių maršai, žinginės ar šiaip jatinės [dainos]“ (Biržiška 1921, 44); „<...> ištis tai bus lyg kareivių, ypačiai raitelių, žygiavimo daina“ (Biržiška 1920, 19); „Tai bus viena kareivių uliaunųjų dainų, kaip dainos apie žygius <...>“ (Biržiška 1920, 46); „Kariškųjų jotinių [dainų] pavyzdžiai (raitelio balsas nustato žirgo eiseną)“ (Biržiška 1921, 45); „<...> skirdamos nuo <...> laukiančių jų pargrįžtant seselių stoviamųjų (pvz., pas tvorą) ir sėdžiamųjų (pvz., prie langelio), kitų kariškųjų dainų“ (Biržiška 1921, 44); „Prie jų glaudžiasi kitos karo, kariuomenės ir šiaip karo gadynės dainos <...>“ (Biržiška 1919, 83); „Alus-midus minimas taip pat kai kuriose senesnėse karo dainose“ (Biržiška 1916, XII); „Įdėmus yra kryžiuočių paminėjimas <...> dainoje, kuri XVIII a. virto rekrūtų daina“ (Biržiška 1920, 23); „Eitinių tarpe randame žinginių, arba jotinių, kurios <...> skirstosi liūdnomis vieninėmis, <...> šiaipjau bernelių jotinėms ir linksmesnėmis rikiuotinėmis“ (Biržiška 1925, 47); „<...> „Prūsijos“ pakraipos <...> raugo užtat nebeturi rekrūtų dainos“ (Biržiška 1916, XII); „<...>

taip pat ir parapinės istorijos dainas, kurių daugelis parapijų, ypačiai po lenkmečio, yra turėjusių <...>“ (Biržiška 1925, 40); „Giminės raudos – dainos karan išleidžiant“ (Biržiška 1916, 39).

M. Biržiškos raštuose aptinkame ir daugiau žanrinę mūsų tradicinių dainų įvairovę nusakančių sąvokų: „IV-tasis mūsų dainų skyrius – tai pasakojamosios (eposo) dainos“ (Biržiška 1916, XIV); „Tatai yra daina, <...> vienoje atmainoje perėjusi net prie kito darbo <...> (staklinė daina), o šiaip jau virtusi paprasta jausmo daina, kartais net be įvados“ (Biržiška 1921, 38); „Prie vienatvės darbo dainų prisilieja ir lopšinės dainos“ (Biržiška 1916, VII); „Įdomių sugretinimų randame taip pat dainose–mįslėse“ (Biržiška 1925, 71); „<...> Tikėjimų ir papročių dainos <...>“ (Biržiška 1925, 69); „Vaikų ir piemenų dainelės – linksmos <...> ir turi palaidaus, bet aiškaus eitinio ir šoktinio ritmo“ (Biržiška 1921, 53); „Piemenų dainose yra užsilikusios saulės malonės meldimų (debesiui užeinant)“ (Biržiška 1925, 72); „Pirminės dainos irgi seka tais garsais, ypačiai paukščių – lakštingalos, volungės <...>“ (Biržiška 1925, 42); „Šokių dainos bus taip pat „šocas“, „šaltyšius“ ir garsioji „vilko svotbelė“ (Biržiška 1921, 47); „Randame pas jį dar „uliau nos“ dainos pradžią“ (Biržiška 1919, 16); „<...> kuopa dainavusi šitokią ūliauną dainą <...>“ (Biržiška 1920, 100); „<...> iš kurio gauta keletas žvejų <...> dainų“ (Biržiška 1919, 69); „Pirmosios – tai daugiausia vienatvės dainos“ (Biržiška 1916, VI); „Iš Plyviškių daug suteikta meilės dainų“ (Biržiška 1919, 69).

Neapsiribodamas dainuojamosios tautosakos bendresnio pobūdžio žanrinės sudėties apibūdinimais, M. Biržiška įvardija ir jam pasirodžiusių atskiro dėmesio vertų dainų (ypač istorinės tematikos jų poetinių tekstų) pavadinimus: „Valiūno prieš šimtą metų sukurta yra Birutės daina“ (Biržiška 1925, 19); „Iš tų žilosios senovės laikų <...> bus likusi Darželio iškados daina“ (Biržiška 1925, 21); „Bene tiems laikams reikėtų priskirti Doružėlės daina, kurioje lyg randama garsiosios sukilėlės Emilijos Plioteraitės <...> žygio atbalsių“ (Biržiška 1925, 33); „Pirmųjų [1863 m. sukilimui palankių – R. S.] tarpe išsiskiria įdėmi Garibaldžio daina“ (Biržiška 1925, 33); „Štai Amerikos lietuvių mėgiamoji Išeivio daina“ (Biržiška 1925, 41); „Bene seniausia iš tų dainų yra <...> Iškeliaavimo daina, kurion pateko <...> Vengrų žemės paminėjimas“ (Biržiška 1925, 24); „Didžiai pamėgo <...> Lietuvos žmonėms Juodvarnio daina, kurioje kautynės vieta dažniausiai nurodoma Kistrinas (Berlyno pusėj)“ (Biržiška 1925, 24); „1794 m. sukilimui <...> skiriama „lietuvių–žemaitelių“ daina“ (Biržiška 1925, 27); „Puolimo metui [valstybingumo praradimui – R. S.] galima priskirti Lietuvos vargų daina, kurios posakis <...>“ (Biržiška 1925, 26); „Tasai pirmas švedų puolimas ilgiausiai užsiliko žmonių atmintyje, kaip ir anoje Rygos dainoje, kuri visaip prasideda <...>“ (Biržiška 1925, 22); „Štai Žemaičių kazokėlių daina: <...>. Tą dainą dar 70–80 m. dainavę „jonvaikiai“ Suvalkijoje ir 5-jų metų revoliucijos laiku pa-

garsėję „giltiniečiai“ (Biržiška 1925, 38); „Ištisų dainų apie kryžiuočius irgi neturime užsilikusią“ (Biržiška 1925, 21); „<...> rasdamas pas lietuvių kaimynus <...> senovės didžiaviryų dainas, [Rėza] spėjo lietuvius šitokių dainų ir turėjus“ (Biržiška 1919, 82).

M. Biržiška įvardijo kriterijus, kuriais remdamasis jis bandė susisteminti žanrinę lietuvių tradicinių dainų sudėtį: „Sekdamas daugiausia Niemio ir Juškos dainų paskirstymu, <...> skirstymo pagrindu stačiau dainos gyvumą, kilimą iš pačių pirmųjų gamtos garsų mėgdžiojimų, sekimų ir raudų ligi gražiausių dainų graudžiausiems ir kilniausiems žmogaus jausmams reikšti“ (Biržiška 1925, 3); „Savo pamatan <...> dedasi dainos plėtojimąsi, jos išsivystymą nuo pačių pirmųjų prigimties balsų pamėgdžiojimų ir raudų <...> ligi gražiausių dainų prakilniausiems žmogaus jausmams išreikšti“ (Biržiška 1916, VI). Jis savikritiškai vertino tokias savo pastangas būdingiausiems tradicinių dainų žanrams ar jų sudėtinėms dalims įvardyti: „Kad ir nėra dar šis dainų paskirstymas griežtai nustatytas, vis dėlto, manau, bus jis tikslesnis, negu paprasti mūsų rinkėjų (Kalvaičio, Barčo) skirstymai“ (Biržiška 1916, VI); „<...> svarbiau būtų nurodžius dainų suskirstymo ydos ir netobulybės“ (Biržiška 1916, V). Beje, pats žanro terminas šiame kontekste atsirado gerokai vėliau – M. Biržiška visa tai vadino „dainų rūšimis“: „Pamokoms pasirinkau daugiau kai 100 dainų, paskirstydamas jas rūšimis“ (Biržiška 1925, 3); „Tų dainų, manau, nebus per maža vyriausioms, ypačiai seniausioms jų rūšims pažinti“ (Biržiška 1916, V).

M. Biržiškos darbuose skelbtas žanrinės lietuvių tradicinių dainų sudėties terminijos palikimas vėliau buvo kritiškai įvertintas ir dar labiau išplėtotas XX a. vidurio ir antrosios pusės Lietuvos etnomuzikologų darbuose. Ypač vertos dėmesio čia yra J. Čiurlionytės ir G. Četkauskaitės mokslinės studijos.

Antrasis teminis M. Biržiškos etnomuzikologinės terminijos skyrius atskleidžia aktualius XX a. pirmosios pusės ieškojimus, apibrėžiant dainos ir giesmės (kartu – ir dainavimo ar giedojimo) sampratų interpretacijas. Tai ypač aktualu jo laikais dar nenusistovėjus vienareikšmiškam *sutartinės* terminui. Sutartinės tuo metu dažnai buvo įvardijamos *giesmėmis*, lygiai taip pat įvardijant religines giesmes, kalendorines apeigines giesmes ir tuo sudarant prielaidas klaidingai visa tai suprakti į vieną visiškai skirtingos kilmės bei sandaros giesmių visumą.

Apibūdindamas dainas ir giesmes bei dainavimo ir giedojimo sampratas, M. Biržiška rašė taip: „Giesmė <...> yra atskiriama nuo dainos, <...> bet dėl <...> darbinių [dainų] kartais patys giesmininkai pasvyruoja, ar bus tai giesmė, ar daina. Taip, melžėjų ridavimai ir piemenų raliavimai vadinama ir giesmėmis, ir dainomis. Tačiau sūpuoklių dainas, nors jos vieno žmogaus dainuojamos, žmonės vadina giesmėmis“ (Biržiška 1921, 40).

Sutartinių atlikimo (giedojimo) būdus M. Biržiška įvardija ypač plačiai: „Se-novės giesmių [sutartinių – R. S.] pritarimai yra palikę mums ir tam tikrų ter-minų jūjų savybėms išreikšti. <...> Sako ne tik giedok, dainuok, pritark, kar-tok, pridėk, posmuok <...>, bet ir lyruok <...>, somuok (samatuok), mastuok, mosuok, <...>, laskuok (lakštuok, tvaskuok), <...> talanduok, traldaruok, <...> talialiuok (taliavok), tralialiuok, <...> ringuok (išringuok, išranguok), lyguok (linkuok), <...> valiuok, <...> raliuok (riliuok), <...> oliuok, <...> lalauok, <...> uliuok, <...> liuoliuok (lyliuok, lėliauk), <...> ratuok, <...> riduok, <...> tiri-liuok, kalėduok, <...> kupoliuok, <...> alguok (auguok) ir t. t.“ (Biržiška 1921, 32–33). Greta to jis pateikia ir veiksmažodžio *dainuoti* bei sąvokos *daina* sinonimų: „Visokių yra žodžių ir balso stiprumui dainuojant pareikšti: niūniuok (ni-niuok) arba surguok, suok (storai dainuok – suok saugtines dainas), izgauk (rėk-damas dainuok), tabaluok (dainuok trumpas dainėles, tabalaines), ripuok <...> ir t. t. Nuo to taip pat visokie dainos vardai: giesmė, daina <...>, sutartinė, rinktinė (saugtinė), paduotinė, tabalainė, pliauškinė, suoma, laska, rauda, uolia, ralia, lala ir kt.“ (Biržiška 1921, 33); „Bent dviejų giesmininkų giedama giesmė – sutarti-nė yra skiriama nuo vieno asmens vienagaidžiai dainuojamos dainos“ (Biržiška 1925, 46).

Deja, kaip pastebime, šiose citatose sąvokos *daina* ir *giesmė* (sutartinė) nėra aiškiai išskiriamos. Kita vertus, akivaizdu, kad M. Biržiška šią terminijos proble-mą suvokė ir kaip įmanydamas stengėsi viską sustatyti į savo vietas: „Dainavimas prie darbo ir galbūt prie bažnytinių apeigų vadinosi giedojimu (ypač rimtas ir iškilmingas), meilės ir ilgesio – vadinosi dainavimu; dainavimas kelies, turbūt vienodai pakartojamas, vadinosi suokimu“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 8); „Da-bar giesmėmis paprastai vadinamos dar bažnyčios giesmės“ (Biržiška 1925, 43); „Giesmėmis vadinami taipgi <...> supuoklių giedojimai“ (Biržiška 1916, IX); „Piemenų raliavimai (riliavimai, oliavimai) nieko bendra su giesmėmis neturi“ (Biržiška 1921, 56); „Giesmės [čia jau kalbama apie sutartines – R. S.] papras-tai susideda iš šiaipjau kokio turinio ir pasikartojančio priegiesmio <...>. Viena giesmininkų dalis traukia pačią giesmę, kita kartoja priegiesmį“ (Biržiška 1925, 43); „Štai keletas linarūčio giesmių, <...> yra betgi ir savitų rugiapjūčio giesmių“ (Biržiška 1921, 41); „<...> žodžiai <...> galbūt bus maldų giesmių skeveldros“ (Biržiška 1919, 18); „Giesmėmis vadiname taip pat piemenų raliavimus“ (Biržiš-ka 1925, 43); „Tai paprastai keturinė giesmė [sutartinė – R. S.], bet kartais, kaip matome, virsta net šešine, vadinama dargi kapelija“ (Biržiška 1921, 31).

Tradicinių lietuvių dainų melodijų vienbalsumo ir daugiabalsumo definici-joms M. Biržiška taip pat skyrė nemažą dėmesio. Būriu keliais balsais dainuoja-mas dainas jis įvardijo „kuopinėmis“, o vienbalses solines – „vieninėmis“: „Kuo-pinė daina kuopoje ir kuopos dainuojama tai vienu balsu (unisonu), tai dažniau

tūravojama (sutariama), balsais pasiskirsčius“ (Biržiška 1916, VII); „Kuopinių dainų nemaža tebeturime <...>“ (Biržiška 1916, VII); „Kuopos dainos išpūdžius tebeturime dar priegiesmiuose ir priedainiuose“ (Biržiška 1925, 54); „Ypačiai daug dvilypių duetų ar kuopos pritariamų dainų dainuojama vestuvėse“ (Biržiška 1925, 54); „Vieninės dainos dažniausiai yra liūdnos, ilgos, graudžios, <...>“ (Biržiška 1923, 43); „Daina turi <...> dainininkų kuopą (chorą) ir jos vedėją“ (Biržiška 1925, 54); „Kuopos, choro dainos pėdsakų teberandame taip pat dvilypėse (dvišakose) dainose“ (Biržiška 1916, VII).

M. Biržiškos raštuose yra žinoma ir tradicinių dainų melodijų variantiškumo liudijimų. Tiesa, šiuos *variantus* jis visų pirma vadino atmainomis. Kiek vėliau čia atsiranda ir sąvoka *variantas*: „<...> kam šį, o ne kitą [dainos] tekstą, atmainą esu įdėjęs“ (Biržiška 1916, V); „<...> gi tąsa atmainose (variantuose) dideliai įvairuoja <...>“ (Biržiška 1916, VI); „Taigi I ir II atmaina, veik supuolusi tarp savęs, yra <...>“ (Biržiška 1919, 13); „<...> dainų rinkėjai yra ligi šiolei paskelbę apie dešimtį tūkstančių dainų ir jų atmainų ir apie pusketvirto tūkstančio joms gaidų“ (Biržiška 1925, 18); „<...> rodo dar senovės apie kryžiuočius dainos naujybinė atmaina“ (Biržiška 1920, 44).

Tradicinių muzikos instrumentų, jų konstrukcijos detalių terminijai M. Biržiška vėlgi nebuvo abejingas. Jis savo raštuose yra išvardijęs visą pluoštą tokių jų įvardijimų: „Dūdų dalys: 1) kulinė – avino maišas <...>, 2) pūtiklis – anga orui pūsti, 3) žaleika – pūsaršinis vamzdis, turįs 6 uždengiamas ir atveriamas skylutes, 4) ūkas – baso triūba <...>“ (Biržiška 1921, 24); „Lepneris [rašė 1690 m., spausdinta 1744 m.] mini <...>: „Jie turi ypatingą trimitų rūšį, jųjų vadinamą triūbą („truba“). <...> Jie turi taip pat „Kanklos“ <...>, aptrauktus devyniomis arba dvylika stygų, bubną, visokius vamzdžius, smuiką ir birbynes <...>“ (Biržiška 1919, 25); „Senovės lietuvių muzikos įrankiai <...> buvo šie: ilgi mediniai trimitai <...>, gyvuliniai, paskui mediniai ragai, paprastos birbynės, švilpinės, vamzdžiai, garsūs [? – R. S.] styginiai kankliai ir kiti“ (Biržiška 1925, 42); „<...> Labguvos klebonas Jonas Bretkūnas (1535–1602) 1580 m. mini jo metu Lietuvoje tebenaudojant „harfą liūdną“, „kabžą“, „juraną“, „vargonus“, „bubną“, „skripką“, „surmą“, „trubą“, „kankles“, „vamzdį“, „tutukles“, „dudą raginę“ ir „murenką“ (Biržiška 1919, 25); „Praetorius (1635–1707) ir apie muziką užsimena: <...> dainuoją <...> dainas, pritardami vamzdžiais, bubnais ir dūdomis“ (Biržiška 1919, 25); „Per vestuves ir per šokius buvo vartojami sunkiai (cimbolai)“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 9); „Sim. Stanevičia tuo pat metu nurodo „suttartinių dainų“, kurioms pritarę trimitais, vadinamais triūbais“ (Biržiška 1921, 21); „<...> kitur giedama vamzdžiui pritariant, <...>, vadinasi, virtus vamzdine [daina]“ (Biržiška 1921, 37); „Tebemini dar žmonės kitur visai jau išnykusią <...> kulinę su ūku arba Labanoro dūdą vadinamą, <...> net Vilniaus dūdą vadi-

namą“ (Biržiška 1921, 24); „Piemenys betgi vartoja savo darbo dūdas ir dūdeles, panašias į tas, kurias vartoja laukinės giminės <...>“ (Biržiška 1921, 21); „Ilgieji trimitai ir jais pritiriamos sutartinės Žemaičiuose tebebuvę dar XVIII š.“ (Biržiška 1921, 22); „Seniau ir kitur buvo žinomi septyn-, devyn-, vienuolika- ir dvylikastygiai kankliai, dabar muzėjuose tebeužeinami“ (Biržiška 1921, 22); „Ištraukdami karan, lietuviai pūsdavę triūbas, grieždavę lietaurais ir skambynėmis arba tarškelėmis“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 9); „Ožragis – iš ožio rago. <...> Jo balsas aržus, toli girdžiamas“ (Biržiška 1921, 23); „Lietuviai, be to, vartojo visokių rūšių švilpines: švilpas, vamzdžius, turtukles, tuturges. Dar yra žinoma senoviška birbynė, iš šiaudų ar iš plunksnos padaryta“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 9); „Aukštaičiuose <...> senovės triūbos-ragai plačiau yra žinomi“ (Biržiška 1921, 22); „Skudučiai arba skurdutės – tai dūdelės, 12–20 centimetrų ilgumo <...>“ (Biržiška 1921, 23); „Bent Strikauskis [M. Strijkovskis, 1547–1582] sakosi pats girdėjęs laidojant triūbosna pūtusius“ (Biržiška 1919, 25).

Dar keletas būdingų M. Biržiškos etnomuzikologinės terminijos siūlymų. Melodijos diapazonas, ambitus jo buvo vadinamas dainų garsų apstumu: „Dainų garsų apstumas paaiškinamas dar muzikos – įvairių jos įnagių (instrumentų) išduodamų garsų įtaka“ (Biržiška 1916, VIII). Dainų poetinio teksto eilėdaros ypatybes jis komentavo taip: „[Réza] didžiumoje dainų rado jambines eiles, greta kurių pastatė trochejines, o ant pat galo amfibrachines ir daktilines eiles. Pastebėjęs, jog dainose dažniausiai delto viešpatauja maišytosios eilės, <...> jis iškelia dainų įvairumą <...>“ (Biržiška 1919, 90). Dainų eilutes jis vadino eilėmis, o „jų rymą – eilelių atsiliepiu“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 8). Dainininkų balsus jis vėlgi įvardydavo savitai: „Balsus irgi mokėta atskirti: didis balsas, blogas, žemas, plonas, aukštas, ištiltas“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 8). Muzikinė darna – balsų sutaikinimas, sutikimas, rangymas: „Balsų sutaikinimą išreikšdavo žodžiu sutinku, sutariu; balso įvairinimą vadino: balsą rangau“ (Kraševskis, Biržiška 1921, 8). Tradicinės dainos – žmonių dainos: „<...> nenori pripažinti jų žmonių dainomis <...>“ (Biržiška 1919, 88). Dainų poetinių tekstų įvairovė – dainų žodmenė: „<...> daug rečiau reiškiasi tradicine dainos žodmene“ (Biržiška 1920, 64). Dainuojamosios tautosakos palikimas – liaudinė dainija: „<...> pastarųjų nuotrupų nepriskaito liaudinei lietuvių dainijai <...>“ (Biržiška 1919, 16). Pats etnomuzikologijos mokslas – dainų istorija, dainų mokslas: „<...> metraštininkai <...> pastebi taip pat <...> apeigą paprotį, kuris susimezgęs su dainų istorija“ (Biržiška 1919, 6); „Tatai sutinka su dabartiniu dainų mokslu ir jo išvadų išguldymu <...>“ (Biržiška 1916, VI).

Išvados

1. Mykolas Biržiška – iškilius ir daugiaplanis XX a. pradžios Lietuvos visuomenininkas, kultūros bei mokslo veikėjas, ypač domėjęsis lietuvių rašties ir literatūros istorija. Jis ne tik bandė susisteminti lietuvių literatūrą, pateikti bendrą jos apžvalgą, bet ir susisteminti visas žinias apie tuo metu jau surinktas ir paskelbtas lietuvių liaudies dainas. Savo raštuose jis yra atkreipęs dėmesį į įvairias lietuvių liaudies dainų ypatybes.
2. Svarbi vieta šiuose tyrimuose skiriama lietuvių liaudies dainų žanrinės sudėties analizei, jų klasifikavimo sistemos kūrimui. M. Biržiškos laikų lietuviškosios etnomuzikologinės terminijos žodynas dar nebuvo suformuotas, tad jam teko kurti naujus terminus ir tikslinti naujas tokių terminų sampratą. Jo etnomuzikologinės terminijos studijos yra aktualios ir nūdienos mokslininkams – etnomuzikologams, lietuvių tradicinės muzikinės kultūros tyrėjams bei puoselėtojams.
3. M. Biržiškos bandymai praturtinti lietuvių etnomuzikologinės terminijos žodyną vertintini kaip vieni esminių pirmųjų šio darbo rezultatų, vėlesniuose kitos kartos mokslininkų raštuose leidę toliau šį žodyną tobulinti, šlifuoti ir gryninti. Ne visos jo siūlytos sąvokos buvo visuotinai priimtos, tačiau verta pripažinti, jog tai yra dėsningas istorinis natūralios mokslo terminų atrankos procesas, kurio ženklis dalis buvo ir M. Biržiškos mokslinės veiklos palikimas.

Šaltiniai ir literatūra

- Antanavičius... – Ugnius Antanavičius. Signatarai. Mykolas Biržiška. <https://www.15min.lt/media/timeline/signatarai-birziska>
- Biržiška 1916 – Mykolas Biržiška. *Lietuvių dainos*. Vidurinėms mokykloms vadovėlis. Vilnius.
- Biržiška 1919 – Mykolas Biržiška. *Lietuvių dainų literatūros istorija*, kn. 1. Vilnius: „Žaibo“ spaustuvė.
- Biržiška 1920 – Mykolas Biržiška. *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos*. Vilnius: „Švyturio“ spaustuvė.
- Biržiška 1921 – Mykolas Biržiška. *Dainos keliais* (Vadovėliui bent kiek medžiagos). Vilnius: „Švyturio“ b-vė.
- Biržiška 1923 – Mykolas Biržiška. *Dainų literatūros vadovėlis*. II naujai paruoštas leidimas. Kaunas–Vilnius.
- Biržiška 1925 – Mykolas Biržiška. *Dainų istorijos vadovėlis*. III leidimas. Kaunas: „Vyties“ bendrovės leidinys.
- Sliužinskas 1999 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ištakos kun. T. Brazio (1870–1930) moksliniuose darbuose. *Soter* 1 (29), Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 67–78.
- Sliužinskas 1999a – Rimantas Sliužinskas. Lietuviškosios etnomuzikologinės terminijos ištakos. In *Muzikos meno idėjos ir keliai*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 4–9.

- Sliužinskas 2002 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ypatybės kun. A. Sabaliausko (1873–1950) moksliniuose darbuose. *Soter* 7 (35), Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 105–116.
- Sliužinskas 2003 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinė terminija kun. Antano Juškos (1819–1880) liaudies dainų rinkiniuose. *Soter* 11 (39), Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 193–200.
- Sliužinskas 2004 – Rimantas Sliužinskas. Ankstyvoji lietuviškosios etnomuzikologijos terminija bei sąvokos: atradimai ir paklydimai. *Tautosakos darbai*, t. XX (XXVII). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 84–95.
- Sliužinskas 2014 – Rimantas Sliužinskas. Lietuvių etnomuzikologinės terminijos ištakos Miko Petrausko (1873–1937) moksliniuose darbuose. *Gimtasai kraštas* 7. Kaunas: „Žiemgalos“ leidykla, 12–20.

Rimantas Sliužinskas

THE ETHNOMUSICOLOGICAL TERMINOLOGY OF MYKOLAS BIRŽIŠKA (1882–1962)

Summary

The article is devoted to presenting and analysing the ethnomusicological terminology used by Professor Mykolas Biržiška (1882–1962), an outstanding scholar, publicist, and researcher of traditional Lithuanian songs. The scientific activity of Biržiška was very extensive. He researched old Lithuanian literature, wrote textbooks, and published many articles. They include ‘The Life and Writings of Donelaitis’, ‘Textbook of Lithuanian Song Literature’, ‘The History of Our Literature’, ‘Our Ancient Writings’, ‘Old Vilnius University’, ‘Lithuanian Geography’, and others. He was particularly interested in the history of traditional Lithuanian culture, and tried to systematise Lithuanian literature, provide a general overview of it, and systematise all collected Lithuanian folk songs. He drew attention to various important features of Lithuanian folk songs in his writings. An important place in his research was devoted to the analysis of the composition of Lithuanian folk songs and the development of a system for their classification.

The main sources for researching Biržiška’s ethnomusicological terminology are his textbook for secondary schools on Lithuanian folk songs, the three editions of the ‘Lithuanian Song Literature History Textbook’, ‘Song Memoirs from Lithuanian History’, and other textbooks. Although he was primarily interested in the poetic lyrics of folk songs, his writings also reveal great erudition in musical writing.

First of all, it is necessary to acknowledge Biržiška’s attempts to create a comprehensive compilation of the composition of Lithuanian folk song genre. He

identified both song groups and individual songs in the traditional context of their performance.

The second thematic chapter of Biržiška's ethnomusicological terminology reflects the quest in the first half of the 20th century to define interpretations of the concepts of simple regional folk songs and traditional polyphonic sutartinė singing. This was especially true in his day, when the term sutartinė was not yet established. The conventions of the term 'singing' at the time often referred to religious hymns, ritual calendar-based folk songs, and were thus prone to erroneously blending it into one whole set of terms from completely different origins and structures.

Biržiška paid much attention to definitions of monodic and polyphonic melodies of traditional Lithuanian songs. His writings also bear testimony to the variability of traditional song tunes. He was not indifferent to the terminology of traditional musical instruments and their construction: he listed a whole collection of such names.

The dictionary of Lithuanian ethnomusicological terminology was not yet formed in Biržiška's times, so he had to create new terms and propose new concepts for these terms. His work on the creation of ethnomusicological terminology is also of interest to contemporary scholars: ethnomusicologists, folklorists, and all researchers of traditional Lithuanian singing and instrumental folklore.